

ISSN 1999-4214 (print)

ISSN 2957-5095 (online)

ЕУРАЗИЯ ГУМАНИТАРЛЫҚ ИНСТИТУТЫНЫҢ

ХАБАРШЫСЫ

ВЕСТНИК

ЕВРАЗИЙСКОГО
ГУМАНИТАРНОГО
ИНСТИТУТА

BULLETIN

OF THE EURASIAN
HUMANITIES
INSTITUTE

№4/2025

Жылына 4 рет шығады
2001 ж. шыға бастаған

Выходит 4 раза в год
Начал издаваться с 2001 г.

Published 4 times a year
Began to be published in 2001

Астана, 2025

Бас редактор **Дауренбекова Л.Н.**
А.Қ. Құсайынов атындағы Еуразия гуманитарлық институтының доценті,
филология ғылымдарының кандидаты
Жауапты редактор **Алимбаев А.Е.**
А.Қ. Құсайынов атындағы Еуразия гуманитарлық институтының доценті,
философия докторы (PhD)

Редакция алқасы

Аймұхамбет Ж.Ә.	филология ғылымдарының докторы, профессор, Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Астана, Қазақстан
Ақтаева К.	филология ғылымдарының докторы, профессор, А. Мицкевич атындағы Польша университеті, Познань, Польша.
Әбсадық А.А.	филология ғылымдарының докторы, профессор, А. Байтұрсынов атындағы Қостанай өңірлік университеті, Қостанай, Қазақстан
Аасланд Е.	философия докторы (PhD), профессор
Бредихин С.Н.	филология ғылымдарының докторы, профессор, Солтүстік Кавказ федералды университеті, Ставрополь, РФ
Гайнуллина Ф.А.	филология ғылымдарының кандидаты, доцент Ә. Бөкейхан атындағы университеті, Семей, Қазақстан
Ермекова Т.Н.	филология ғылымдарының докторы, профессор, Қазақ ұлттық қыздар педагогикалық университеті, Алматы, Қазақстан
Есиркепова К.Қ.	филология ғылымдарының кандидаты, қауымдастырылған профессор, А. Байтұрсынов атындағы Қостанай өңірлік университеті, Қостанай, Қазақстан
Жүсіпов Н.Қ.	филология ғылымдарының докторы, профессор, Торайғыров университеті, Павлодар, Қазақстан
Каранфил Г.	философия докторы (PhD), профессор, Комрат мемлекеттік университеті, Кишинев, Молдова
Курбанова М.М.	филология ғылымдарының докторы, профессор, Алишер Навои атындағы Ташкент мемлекеттік өзбек тілі мен әдебиеті университеті, Ташкент, Өзбекстан
Қамзабекұлы Д.	ҚР ҰҒА академигі, филология ғылымдарының докторы, профессор, Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Астана, Қазақстан
Құрысжан Л.Ә.	филология ғылымдарының кандидаты, профессор, Ханкук шетелтану университеті, Сеул, Оңтүстік Корея
Онер М.	философия докторы (PhD), профессор, Эгей университеті, Измир, Туркия
Олдфилд А.	Философия докторы (PhD), профессор, Каролина Университеті Каролина, АҚШ
Пименова М.В.	филология ғылымдарының докторы, профессор, Шет ел тілдері институты, Санкт-Петербург, РФ
Сайфулина Ф.С.	филология ғылымдарының докторы, профессор, Қазан федералды университеті, Қазан, Татарстан, РФ
Сенмез О.Ф.	философия докторы (PhD), профессор, Токат Газиосманпаша университеті, Токат, Түркия

Редакцияның мекенжайы: 010009, Астана қ., Жұмабаев даңғ., 4
Телефон/факс: (7172) 561 933; e-mail: eagi.vestnik@gmail.com, сайт: ojs.egi.kz

Еуразия гуманитарлық институтының Хабаршысы.
Меншіктенуші: «А.Қ. Құсайынов атындағы Еуразия гуманитарлық институты»
Қазақстан Республикасы Ақпарат және қоғамдық даму министрлігі Ақпарат комитетінде қайта есепке қойылды. Тіркеу № KZ92VPY00046970 17.03.2022
Басуға 30.12.2025 ж. қол қойылды. Пішімі 60*84 1\8. Қағаз офсеттік Көлемі. БТ.
Таралымы 200 дана. Бағасы келісім бойынша. Тапсырыс № 89
«Ақтаев У.Е.» баспасында басылып шықты

© А.Қ. Құсайынов атындағы Еуразия гуманитарлық институты

Главный редактор **Дауренбекова Л.Н.**
Кандидат филологических наук, доцент Евразийского гуманитарного института имени
А.К. Кусаинова
Ответственный редактор **Алимбаев А.Е.**
Доктор философии (PhD), доцент Евразийского гуманитарного института имени
А.К. Кусаинова

Редакционная коллегия

Аймухамбет Ж.А.	доктор филологических наук, профессор, ЕНУ имени Л.Н. Гумилева, Астана, Казахстан
Актаева К.	доктор филологических наук, профессор, университет имени Адама Мицкевича, Познань, Польша.
Абсадық А.А.	доктор филологических наук, профессор, Костанайский региональный университет имени А.Байтурсынова, Костанай, Казахстан
Аасланд Е.	доктор философии (PhD), профессор
Бредихин С.Н.	доктор филологических наук, профессор, Северо-Кавказский федеральный университет, Ставрополь, РФ
Гайнуллина Ф.А.	кандидат филологических наук, доцент университет имени А. Бокейхана, Семей, Казахстан
Ермекова Т.Н.	доктор филологических наук, профессор, Казахский национальный женский педагогический университет, Алматы, Казахстан
Есиркепова К.К.	кандидат филологических наук, профессор, Костанайский региональный университет имени А. Байтурсынова, Костанай, Казахстан
Жусипов Н.К.	доктор филологических наук, профессор, Торайгыров университет, Павлодар, Казахстан
Каранфил Г.	доктор философии (PhD), профессор, Комратский государственный университет, Кишинев, Молдова
Курбанова М.М.	доктор филологических наук, профессор, Ташкентский государственный университет узбекского языка и литературы им. Алишера Навои, Ташкент, Узбекистан
Камзабекулы Д.	академик НАН РК, доктор филологических наук, профессор, ЕНУ имени Л.Н. Гумилева, Астана, Казахстан
Курысжан Л.А.	кандидат филологических наук, профессор, Университет иностранных языков Ханкук, Сеул, Южная Корея
Онер М.	доктор философии (PhD), профессор, Эгейский университет, Измир, Турция
Олдфилд А.	доктор философии (PhD), профессор, Университет Каролины Каролина, США
Пименова М.В.	доктор филологических наук, профессор, Институт иностранных языков, Санкт-Петербург, РФ
Сайфулина Ф.С.	доктор филологических наук, профессор, Казанский федеральный университет, Казань, Татарстан, РФ
Сенмез О.Ф.	доктор философии (PhD), профессор, Университет Токат Газиосманпаша, Токат, Турция

Адрес редакции: 010009, г. Астана., пр. Жумабаева, 4
Телефон/факс: (7172) 561 933; e-mail: eagi.vestnik@gmail.com, сайт: ojs.egi.kz

Вестник Евразийского гуманитарного института.
Собственник: «Евразийский гуманитарный институт имени А.К. Кусаинова».
Министерством информации и общественного развития Республики Казахстан Комитет информации постановлено на переучет № KZ92VPY00046970 17.03.2022
Подписано в печать 30.12.2025 ж. Формат 60*84 1\8. Бум. типогр.
Тираж 200. Цена согласовано. Заказ № 89
Напечатано в издательстве «У.Е. Актаева»

©Евразийский гуманитарный институт имени А.К. Кусаинова

Chief Editor **Daurenbekova L.N.**
Candidate of Philological Science, Associate Professor of the A.K. Kussayinov Eurasian Humanities
Institute
Editor-in-Chief **Alimbayev A.E.**
Doctor of Philosophy (PhD), Associate Professor of the A.K. Kussayinov Eurasian Humanities
Institute

Editorial Board

Aimuhambet Zh.A.	Doctor of Philological Sciences, Professor, L.N. Gumilyov ENU, Astana, Kazakhstan
Aktayeva K.	Doctor of Philological Sciences, Professor, Poznan Adam Mitskevich University, Poznan, Poland
Absadyk A.A.	Doctor of Philological Sciences, Professor, Kostanay Regional University named after A.Baitursynov, Kostanay, Kazakhstan
Aasland E.	
Bredikhin S.N.	Doctor of Philological Sciences, Professor, North-Caucasus Federal University, Stavropol, RF
Гайнуллина Ф.А.	Candidate of Philological Sciences, Associate Professor Alikhan Bokeikhan University, Semey, Kazakhstan
Yermekova T.N.	Doctor of Philological Sciences, Professor, Kaz. National Women's Pedagogical University. Almaty, Kazakhstan
Yesirkepova K.K.	Candidate of Philological Sciences, Professor, Kostanay Regional University named after A.Baitursynov, Kostanay, Kazakhstan
Zhusipov N.K.	Doctor of Philological Sciences, Professor, Toraighyrov University, Pavlodar, Kazakhstan
Karanfil G.	Doctor of Philological (PhD), Professor, Komrat Devlet Univerditesi, Kishinev, Moldova
Kurbanova M.M.	Doctor of Philological Sciences, Professor, Tashkent State University of the Uzbek Language and Literature named after Alisher Navoyi, Tashkent, Uzbekistan
Kamzabekuly D.	Academician of NAS RK, Doctor of Philological Sciences, Professor, L.N. Gumilyov ENU, Astana, Kazakhstan
Kuryszhana L.A.	Candidate of Philological Sciences, Professor, Hankuk University of Foreign Studies Seoul Korea
Oner M.	Doctor of Philological (PhD), Professor, Aegean University, Izmir, Turkey
Oldfield A.	Doctor of Philological (PhD), Professor, Coastal Carolina University Carolina, USA
Pimenova M.V.	Doctor of Philological Sciences, Professor, Foreign Languages Institute, St-Petersburg, RF
Seifullina F.S.	Doctor of Philological Sciences, Professor, Kazan Federal University, Kazan, Tatarstan, RF
Senmez O.F.	(PhD), Professor, Tokat Gaziosmanpasa University, Tokat, Turkey

Editorial address: 010009, Astana., 4, Prospect Zhumabayev
Tel/Fax: (7172) 561 933; e-mail: eagi.vestnik@gmail.com, сайт: ojs.egi.kz

Bulletin of the Eurasian Humanities Institute.

Owner: «A.K. Kussayinov Eurasian Humanities Institute».

The Ministry of Information and Public Development of the Republic of Kazakhstan Information Committee decided to re-register No. KZ92VPY00046970 17.03.2022

Signed for printing 30.12.2025 Format 60 * 84 1 \ 8. Paper. Printing house

Circulation 200. Price agreed. Order No. 89

Printed in the publishing house of «U.E. Aktaev»

© A.K. Kussayinov Eurasian Humanities Institute

ЖАҚСЫЛЫҚОВА К.Б.,
ҮДЕРБАЕВ А.Ж.

МАЗМҰНЫ – СОДЕРЖАНИЕ – CONTENTS

ТІЛ БІЛІМІ – ЯЗЫКОЗНАНИЕ – LINGUISTICS

АБИЛМАЖИНОВА А.Б., АХМЕТОВА М.К., ЕКЕР С.	Қазақ тілдік санасындағы «қыз ұзату» тойының репрезентациясы	7
АЙДАРБЕК Қ.Ж., ИМАНБЕРДИЕВА А.Б., ЖУНУСОВА А.С.	Қазіргі ғылыми коммуникациядағы терминологиялық элементтер	22
AKIZHANOVA D.M., SATENOVA S.K., OMAROVA A.S.	The semantics of onyms: interlingual transfer of toponyms in the Akmola region	31
ЕСИМБЕКОВА Д.Б.	Иммерсивті сөздік – кәсіби лексиканы меңгертудің заманауи құралы	44
КАНАШАЕВА Г.А., АШИРКУЛОВ К.Б., ӘШІРХАНОВА Қ.М.	Ұлттық код: «Құтадғу білік» еңбегіндегі жомарт/ақи концепті	55
КЕНЖЕХАНОВА Н.Қ., ЖЫЛҚЫБЕКҰЛЫ Б., АГАБЕКОВА Ж.А.	Көптілді академиялық ортадағы терминжасам және аударма стратегиялары: қытай және қазақ тілдері негізінде	66
КУДЕРИНОВА К.Б., ЕСКЕНДІР Ж.Е.	Сөз стилистикасы	82
МАКУЛБАЕВА А.А., БАЙДРАХМАНОВ Д.Х.	Подкасттардағы киберсленгтерге лексикалық және семантикалық талдау	92
НУРБАЕВА А.М., БАЙСЫДЫК И.Б., КУРМАШЕВА Г.Б.	Англицизмы как лингвистическое явление в рекламных слоганах казахстана: структурно-семантический и прагматический анализ	102
НУРКИНА Н.А., БАРАТОВА М.Н.	Мәшһүр Жүсіптің «Гүлшат-Шеризат» дастанындағы көнерген сөздердің мағыналық-көркемдік қызметі	114
OMARBEKOVA G.A.	Digital culture in the kazakh context: contemporary issues	124
ӨМІРЗАҚОВА А.К., ЖАҚСЫЛЫҚОВА К.Б., ҮДЕРБАЕВ А.Ж.	Қ. Сәтбаев оқу мәтініндегі қазақ өлшем атауларының этнолингвистикалық репрезентациясы	133
ТАНЕШ Б., МЕЙРАМОВА С.А., ЗАГАТОВА С.Б.	Қазақ, ағылшын тілдеріндегі паремиологиялық бірліктердің мәдени ерекшеліктері	144
ТОЛЕУКОНЫР Ж.К.	«Әке» концептісінің мағыналық құрылымы және әлеуметтік-мәдени аспектісі (М. Әуезов шығармалары бойынша)	156

ӘДЕБИЕТТАНУ – ЛИТЕРАТУРОВЕДЕНИЕ – LITERATURE STUDIES

АБДЫРОВА А.О., ЖАЕВА Р.Р.	Ғалым Қ. Жүсіп еңбектеріндегі әдеби көркемдік түр сипатының зерттелу ерекшеліктері	166
АЛИМБАЕВ А.Е.	Көне түркі жазба мұраларындағы «мәңгілік» мотивінің жырлануы	178
БӘШІРОВ Н.Қ.	Байбатыр Ержанұлының публицистикалық мақалаларындағы ағартушылық ұстаным	189
БУТЕЕВ Б.О.	Смех между Востоком и Западом: Абай Кунанбайұлы и Анри Бергсон	200
SULEIMENOVA ZH.A., GALYMZHANOV B.G.	Religious motifs comparative analysis of Zhusup Kopeyuly and Ahmed Yasawi works	208
ҚУАНЫШБАЕВА Н.А., САҒЛАМ С.	Алаш кезеңіндегі балалар әдебиетінің көркемдік-жанрлық жүйесі	217
ШАЛҒЫНБЕКОВА А.Б., АМРЕНОВ А.Д.	Ақын Мәжит Айтбаевтың поэзиясы	227

ТІЛ ЖӘНЕ ӘДЕБИЕТТІ ОҚЫТУ ӘДІСТЕМЕСІ – МЕТОДИКА ПРЕПОДАВАНИЯ ЯЗЫКА И ЛИТЕРАТУРЫ – METHODOLOGY OF TEACHING LANGUAGE AND LITERATURE

КАРЫБАЕВА С.Е., ЖҮНІСОВА К.Қ.	Білім беру үдерісіндегі семантикалық оқытудың рөлі: мәтіндермен жұмыс істеу стратегиялары, кезеңдері және әдістері	237
----------------------------------	--	-----

FTAMP 16.01.11

DOI <https://doi.org/10.55808/1999-4214.2025-4.01>

*А.Б. АБИЛМАЖИНОВА¹

М.К. АХМЕТОВА²

С. ЕКЕР³

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана, Қазақстан^{1,2}
Башкент университеті, Анкара, Түркия³
(e-mail: abilmazhinova1983@mail.ru¹, akhmetova_mk@enu.kz², suereker@yahoo.com³)

*ҚАЗАҚ ТІЛДІК САНАСЫНДАҒЫ «ҚЫЗ ҰЗАТУ» ТОЙЫНЫҢ РЕПРЕЗЕНТАЦИЯСЫ

Аңдатпа. Мақала қазақ халқының екі жасқа арналған мейрам-той жүйесіндегі маңызды ғұрыптың бірі – «Қыз ұзату» этномәдени бірлігін психолингвистикалық тұрғыдан кешенді түрде талдайды. Зерттеудің негізгі мақсаты – «Қыз ұзату» стимул-сөзінің адамдардың этномәдени санасындағы тілдік бейнесін анықтау және оның мәдени код ретіндегі қызметін сипаттау. Осы мақсатта еркін ассоциациялық тәжірибе әдісі қолданылып, 17-74 жас аралығындағы 100 респонденттің пікірі жинақталды. Жауаптар семантикалық ерекшеліктеріне қарай жүйеленіп, жиілік көрсеткіштері талданды.

Зерттеу нәтижелері «Қыз ұзату» стимул-сөзі респонденттердің тілдік санасында көпқабатты этномәдени құрылым ретінде сақталғанын көрсетті. Көпшілік қатысушылар этномәдени бірлікті ұлттық мәдени кодтың маңызды бөлігі, қазақ халқының ежелден келе жатқан салты ретінде сипаттады.

Ассоциациялық талдау нәтижесінде стимул-сөздің эмоциялық және мәдени реңктерін көрсететін тілдік бірліктер айқындалды. Мысалы, бақыт, махаббат, қимастық, кету сияқты эмоциялық бірліктер дәстүрдің эмоционалдық табиғатын айқындаса, сәукеле, сыңсу, беташар, ақ бата, той тәрізді лексемалар оның материалдық және рухани қырларын бейнелейді.

Зерттеуде «Қыз ұзату» этномәдени бірлігі тек этнографиялық рәсімді білдіріп қана қоймай, ұрпақтан-ұрпаққа берілетін отбасылық дәстүрді бейнелейтін мәдени кодты тасымалдаушы екені дәлелденді. Бұл қазақ қоғамындағы ұлттық құндылықтардың өміршеңдігін көрсетіп қана қоймай, олардың қазіргі әлеуметтік-мәдени кеңістікте жаңаша интерпретациялануына мүмкіндік берді. Алынған ассоциациялық деректер этнопсихолингвистикалық зерттеулердің аясын кеңейтіп, ұлттық дүниетанымның тілдік бейнесін айқындай түседі.

Түйін сөздер: еркін ассоциациялық тәжірибе, психолингвистика, «Қыз ұзату», мәдени код, тілдік репрезентация, тілдік сана, стимул-сөз, реакция.

Кіріспе. XX ғасыр жаратылыстану және гуманитарлық ғылымдардың қарқынды дамуымен ерекшеленеді. Бұл кезеңде әртүрлі ғылым салаларының өзара ықпалдасуы нәтижесіндежаңазерттеубағыттарықалыптасты.Ғылымдардыңбірлесуіпсихолингвистика, этнопсихолингвистика, лингвомәдениеттану, социолингвистика, менталингвистика және

* Мақала ҚР ҒЖБМ Ғылым комитеті қаржыландырылатын АР23488671 «Қазақ жастарының этномәдени санасының тілдік көріністері» тақырыбындағы гранттық жобасы аясында әзірленді.

т.б. тіл білімнің жаңа салаларын тудырды. Аталған бағыттардың ішінде психолінгвистика ХХ ғасырдың ортасында дербес ғылыми сала ретінде қалыптасты. Оның негізі 1950–1960 жылдары қаланып, тіл мен ойлаудың, сөйлеу әрекетінің психологиялық механизмдерін зерттеуге бағытталған жаңа әдіснамалық тәсілдерімен ерекшеленді. Бұл бағыттың теориялық негіздерін АҚШ-та Ч.Остуд, Т.Себеок, Г.Миллер ғылыми тұрғыда айқындады. Кейінірек Н.Хомскийдің тілді туа біткен қабілет ретінде түсіндіретін идеялары психолінгвистиканың әрі қарай дамуына ықпал етті [1].

Ресейде психолінгвистика ғылым ретінде ХХ ғасырдың 60-жылдарынан бастап қалыптасты. Оның негізін салушылар ретінде Л.С. Выготский, А.Р. Лурия, А.А. Леонтьев танылды. Л.С. Выготскийдің «Мышление и речь» (1934) атты монографиясында сөйлеудің даму сатылары, ішкі сөйлеудің қалыптасуы және тілдің ойлауға тигізетін әсері ғылыми түрде дәлелденген. Автор баланың сөйлеуін тек коммуникативтік құрал ретінде емес, ойлаудың дамуына бағыт беретін когнитивтік механизм ретінде қарастырған [2]. А.Р. Лурияның «Язык и сознание» (1979) еңбегінде сөйлеудің ми құрылымдарында қалай жүзеге асатынын, афазия сияқты сөйлеу бұзылыстарының механизмін сипаттады [3]. А.А.Леонтьевтің «Психолінгвистики» (1967) атты оқулығы – осы бағыттағы алғашқы оқу құралдардың бірі. А.А.Леонтьев сөйлеу әрекетінің құрылымын, мотивациялық, мағыналық және операциялық деңгейлерін зерттеді. Сонымен қатар, ол екінші тіл меңгеру мәселелерін де зерттеп, тіл үйрену процесінің психологиялық заңдылықтарын айқындады [4].

А.А. Залевскаяның «Введение в психолінгвистику» (2000) еңбегінде психолінгвистиканың негізгі ұғымдары, сөйлеу әрекеті, тілдік сана және екінші тіл меңгеру мәселелері қарастырылған [5]. В.П. Беляниннің «Психолінгвистика» (2016) оқу құралында сөйлеу актісінің құрылымы, когнитивтік тіл білімі элементтері, жеке адамның тілдік бейнесі мен тілдік тұлға мәселесі қарастырылған [6]. И.А. Бубнова, И.В. Зыкова, В.В. Красных, Н.В. Уфимцеваның «(Нео)психолінгвистика и (психо)лингвокультурология: новые науки о человеке говорящем» (2017) ұжымдық монографияда психолінгвистика мен лингвомәдениеттанудың өзара байланысын зерттеді [7]. Авторлар тілдік сананың мәдени аспектілерін, этнопсихолінгвистиканың рөлін талдайды. Зерттеу нәтижелері тіл мен мәдениеттің өзара байланысын түсінуге мүмкіндік береді. Ал, И.А. Стернин, Н.В. Уфимцева және Е.Ю. Мягкова подготовка «Российская психолінгвистика: итоги и перспективы (1966–2021)» (2021) атты ұжымдық монографиясында Ресей психолінгвистикасының даму тарихына шолу жасап, оның қазіргі жағдайы мен болашақ бағыттарын талдайды. Олар психолінгвистиканың негізгі жетістіктерін, ғылыми мектептерін сипаттап, өзекті мәселелерді талқылайды [8].

Қазақстанда психолінгвистикалық зерттеулер ХХ ғасырдың екінші жартысынан бастап қалыптасты. Алғашқы зерттеулер тілдік сана, сөйлеу әрекеті, мәдениетаралық коммуникация, билингвизм, когнитивтік құрылымдар және этнолінгвистикалық ерекшеліктерге бағытталды. Осы бағыттың негізін М.М. Копыленко мен Б.С. Мучник салса, егемендік алғаннан кейін бұл саланы Н.В. Дмитриук, Г.Г. Гиздатов, Э.С. Сүлейменова, Ж.Қ. Ибраева, А.К. Шаяхметова, Г.Б. Мадиева және басқа ғалымдар теориялық және қолданбалы деңгейде одан әрі дамытты.

Н.В. Дмитриук – Қазақстанда психолінгвистика саласында жүйелі зерттеу жүргізген алғашқы ғалымдардың бірі. Ол тілдік сананы ассоциациялық ойлау тұрғысынан қарастырып, қазақ және орыс тілдеріндегі ұлттық-мәдени ерекшеліктерді салыстырмалы талдау арқылы сипаттаған. Ғалымның жетекшілігімен дайындалған алғашқы еңбек – «Қазақ-орыс ассоциативтік нормалар сөздігі» (1978). Бұл сөздік 1975-1977 жылдары жүргізілген ассоциациялық тәжірибе нәтижесінде әзірленіп, оған жоғары оқу орындарының қазақ бөлімдерінде оқитын студенттер қатысқан. Кейін ғалым әріптестерімен бірлесіп, «Қазақша ассоциациялық сөздік» / «Казахский ассоциативный словарь» (2014) еңбегін жарыққа шығарды. Аталған сөздік 2012–2013 жылдары өткізілген ауқымды ассоциациялық зерттеу нәтижесінде жасалып, оған Оңтүстік Қазақстан өңіріндегі жоғары оқу орындарының 1000 студенті қатысқан [9].

Қазіргі қазақ психолінгвистикасының дамуында тілдік сана мен ұлттық дүниетанымды ассоциациялық әдіс арқылы зерттеуге бағытталған еңбектердің маңызы ерекше. Бұл бағыт

филология ғылымдары бойынша орындалған бірқатар диссертациялық жұмыстарда көрініс тапқан. Мәселен, Д.М. Қыстаубаеваның «Формы трансформации речевого этикета в негомогенной культурной среде» (2001) зерттеуінде қазақтар мен орыстардың этномәдени бейнелерін ассоциациялық тәжірибе негізінде талдаған. Р.А. Османованың «Национально-культурная специфика образов сознания русских и казахов (на материале концепта «Дом. Семья»)» (2001) ғылыми жұмысында «Үй» және «Отбасы» концептілерін ұлттық дүниетаным мен гендерлік ерекшелік тұрғысынан сипаттайды. А.К. Қалжанованың «Психолингвистические аспекты соотносительности эмотивной и колористической лексики (на материале русского и казахского языков)» (2003) зерттеуінде эмоция мен түстерге қатысты лексемалардың өзара байланысын және олардың әлемнің тілдік бейнесіндегі орнын көрсетеді. Ал, Ф.Т. Саметованың «Репрезентация пространства и времени в языковом сознании» (2010) жұмысында тілдік санадағы «кеңістік» пен «уақыт» ұғымдарының репрезентациялану ерекшеліктерін талдаған [10]. Ассоциациялық әдістің тиімділігін дәлелдеп, қазақстандық психолингвистиканың ғылыми бағытын айқындап, оның дамуына үлес қосып жүрген өзге де ғалымдар бар.

Әлемдік және ресейлік ғалымдардың еңбектері психолингвистиканың теориялық негізін қалыптастырып, сөйлеу мен тілдік сананы психологиялық тұрғыда түсіндіруге жол ашты. Қазақстанда бұл ғылым саласы тілдік сана мен ұлттық дүниетанымды ассоциациялық әдіс арқылы зерттеу бағытында дамып, бүгінде өз әдіснамалық және қолданбалы әлеуетін кеңейтіп келе жатқан тіл білімінің маңызды саласына айналды.

Әдістеме және зерттеу әдістері. Тіл білімінде тәжірибе жүргізудің қажеттілігі туралы мәселені алғаш рет XIX ғасырдың 70-жылдарында И.А. Бодуэн де Куртене көтерді. Кейін бұл идеяны Л.В. Щерба жалғастырып, тілдік құбылыстарды тәжірибе арқылы зерттеудің маңызын негіздеді. Ол тәжірибені адамның сөйлеу әрекетін терең түсінуге мүмкіндік беретін тиімді зерттеу әдісі деп есептеді. Осыдан кейін тәжірибелік бағыт психолингвистикалық зерттеулердің маңызды құрамдас бөлігіне айналды. И.А. Стернин «Проблемы анализа структуры значения слова» (1979) еңбегінде психолингвистикада қолданылатын негізгі зерттеу әдістерін атап көрсетеді. Ғалымның жіктемесі бойынша, психолингвистикалық әдістерге: ассоциациялық тәжірибе, семантикалық шкалалау әдісі, сөйлемді аяқтау әдістемесі, семантиканы жанама зерттеу әдістері, бағалау (градуальды) шкаласы әдісі, грамматикалық дұрыстықты анықтау әдістемесі, сауалнама, сөзді тікелей түсіндіру әдістемесі және жіктеу әдісі жатады [11].

Осы әдістердің ішінде ассоциациялық тәжірибе – тәжірибелік психология мен психолингвистикада кеңінен қолданылатын ең тиімді тәсілдердің бірі болып саналады. Алғашқыда бұл әдіс клиникалық психиатрияда диагностика және психотерапия құралы ретінде қолданылған. Кейін ол тіл мен ойлаудың, сөйлеудің және тілдік сананың байланысын зерттеудің ғылыми құралына айналды. Ассоциация – сана мазмұнын, есте сақтау мен қабылдау үрдістерін, сонымен қатар әртүрлі тіл иелерінің ұлттық-мәдени ерекшеліктерін анықтаудың тиімді тәсілі болып табылады [12].

Ассоциациялық тәжірибенің (әрі қарай – АТ) ғылыми негізін тәжірибелік психология саласында америкалық ғалымдар Х.Г. Кент пен А.Дж. Розанов қалады. Ал, психолингвистикада бұл әдістің алғашқы үлгілерін Дж.Диз бен С.Остуд ұсынған. Кейін А.Р. Лурия мен О.С. Виноградов ассоциациялық әдістемені жетілдіріп, оны сөйлеу әрекеті мен тілдік сана зерттеулерінде кеңінен қолданды. Осылайша, ассоциациялық тәжірибенің тіл мен ойлаудың өзара байланысын эмпирикалық тұрғыдан дәлелдеудің сенімді құралына айналды.

АТ жүргізудің жалпы әдістемесі мынадай түрде жүзеге асырылады: респонденттерге алдын-ала әзірленген стимул-сөздер тізімі ұсынылады, және олар әрбір сөзге байланысты ойларына бірінші болып келген реакция (R) сөзді жазады. П.М.Фрумкина «Психолингвистика» (2007) еңбегінде: «Егер жауапты таңдау процесі болса, ассоциациялық процесс болмайды», – деп атап өтеді [13]. Ассоциация теориясында талдаудың негізгі бірлігі ретінде ассоциациялық құрылым қарастырылады. Бұл – өзара ассоциациялық байланыс орнаған екі нысанның жиынтығы. Ең қарапайым ассоциациялық құрылым – стимул-реакция ($S \rightarrow R$) жұбы болып табылады, мұнда S – бастапқы сөз (стимул), ал

R – оған жауап ретінде туындаған сөз (реакция). Бағыт көрсеткіші (→) осы екі элемент арасындағы байланыстың бағытын білдіреді.

Кей жағдайларда бір стимул (S) бірнеше реакция (R) сөзді туындатуы мүмкін, нәтижесінде тұтас ассоциациялық тізбек түзіледі. Мұндай тізбектерде бастапқы реакциялар кейінгі жауаптарға жаңа стимул ретінде әсер етіп, ойлау процесін бағыттап отырады. Ассоциациялық байланыс көбінесе тізбектегі көрші сөздер арасында түзіледі, яғни байланыс тізбектің басы мен соңы арасында емес, аралық элементтер арасында орнайды.

Психолингвистикада АТ – этномәдени сананы және адамдардың тілдік бейнесін айқындаудың маңызды әдістің бірі. Осыған орай, зерттеу барысында онлайн форматта Google Forms платформасы арқылы 100 информантқа «Қыз ұзату» этномәдени бірлігі стимул-сөз ретінде ұсынылып, еркін ассоциациялық тәжірибе жүргізілді. Мәліметтер 2025 жылдың 20-27 сәуір аралығында жинақталды. Респонденттерге жауап беру барысында уақыт пен кеңістік жағынан шектеу қойылмағандықтан, олардың тілдік санасындағы бейнелер мен көзқарастарды еркін білдіруіне мүмкіндік жасалды. Жиналған ассоциациялық реакциялар мазмұнына қарай бірнеше семантикалық топтарға біріктіріліп, олардың қайталану жиілігі есепке алынды. Жиілік көрсеткіші стимул-сөздің респонденттердің санасында қаншалықты орныққанын айқындауға негіз болды. Бұл әдіс арқылы «Қыз ұзату» этномәдени бірлігіне қатысты ұлттық дүниетанымдағы когнитивтік және мәдени мазмұндар айқындалды.

Стимул-сөздің семантикалық, когнитивтік және этнопсихолингвистикалық ерекшеліктерін анықтау мақсатында еркін ассоциациялық әдіспен қатар сипаттау, жүйелеу, мағыналық топтастыру және сандық талдау тәсілдері қолданылды. Сондай-ақ тілдік бірліктердің мән-мағынасын тереңірек ашып, олардың этномәдени контекстін түсіндіру үшін түсіндірме және этнолингвистикалық сөздіктер пайдаланылды.

Респонденттердің жас ерекшеліктері Ж.Б. Қоянбаевтың «Семья және балалар мен жеткіншектер тәрбиесі» (1990) еңбегінде көрсетілген жас кезеңдерінің жіктелуіне сай анықталды. Зерттеуге қатысқандардың 56% — 17-21 жас аралығындағы жастар; 19% — 22-35 жас аралығындағы жас ересектер; 22% — 36-60 жас аралығындағы ересек тұлғалар; ал 3% — 61-74 жас аралығындағы егде жастағы азаматтар. Сауалнамаға қатысушылардың жас ерекшеліктері 1-диаграммада көрсетілді.

Диаграмма 1

Ұлты бойынша респонденттердің басым көпшілігін қазақтар құрады – 99%, ал қалған 1% – өзбек ұлтының өкілі.

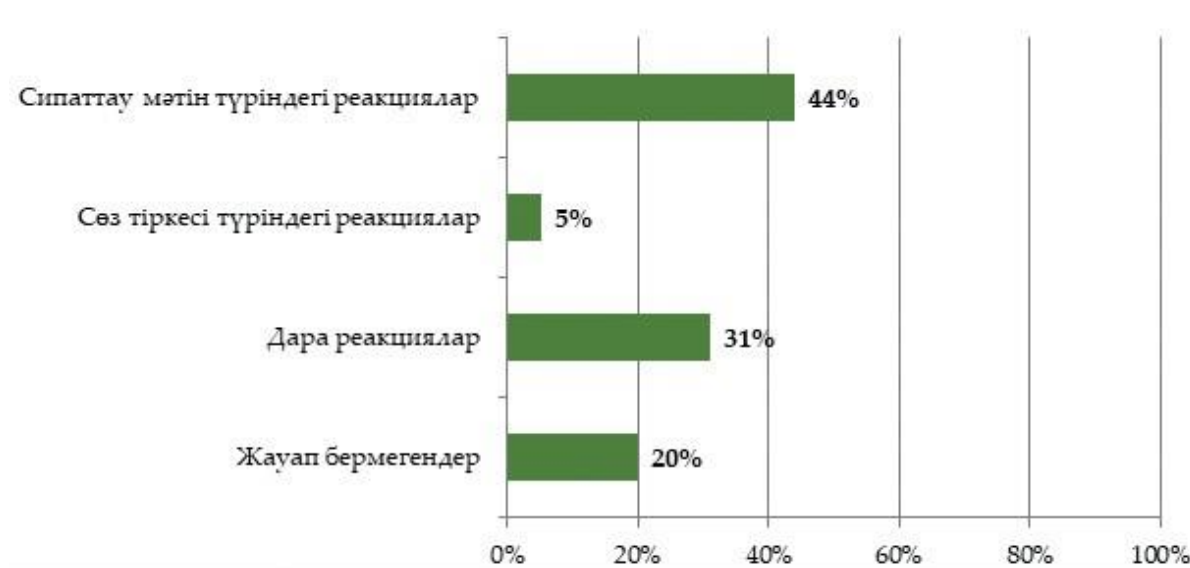
Зерттеуге қатысушылардың жыныстық құрамына талдау жасау нәтижесінде олардың 83%-ы әйелдер, ал 17%-ы ер адамдар екені анықталды.

Азаматтығы бойынша респонденттердің 99% – Қазақстан Республикасының азаматтары, ал 1% – Моңғолия азаматы.

Еркін ассоциациялық әдіс нәтижесінде алынған мәліметтер респонденттердің «Қыз ұзату» этномәдени бірлігін қабылдауындағы әртүрлі когнитивтік және тілдік бейнелерді айқындады. Зерттеуге қатысқан 100 адамның ішінде 44 информант стимул-сөздің репрезентациясын сипаттамалы-анықтамалық мәтін түрінде, 5 информант сөз тіркесімен, 31 информант дара сөз арқылы білдірген, ал 20 қатысушы жауап бермей, бейтарап позицияны ұстанған.

Бұл көрсеткіштер информанттардың тілдік санасында «Қыз ұзату» стимул-сөзінің түрлі тілдік деңгей бірліктері арқылы бейнеленгенін көрсетті. Сауалнамаға қатысқан 100 респонденттің ассоциациялық жауаптары сараланып, олардың пайыздық үлесі анықталды. Талдау нәтижелері төмендегі 2-диаграммада берілді.

Диаграмма 2 – «Қыз ұзату» стимул-сөзі бойынша ассоциациялық реакциялар

Н.И. Курганованың «Ассоциативный эксперимент как метод исследования значения живого слова» атты мақасында: «Ассоциациялық тәжірибе – білім мен сана құрылымдарын зерделеуде сенімді әрі нәтижелі тәсілдердің бірі. Ол адам санасының ақпараттық қорына қол жеткізіп, табиғи семиозис үдерістерін бақылауға мүмкіндік береді», – деген тұжырымы бұл зерттеу нәтижелерінің мазмұнымен үйлеседі [14]. Алынған ассоциациялық деректер респонденттердің санасында «Қыз ұзату» стимулының мәдени және когнитивтік тұрғыдан берік орныққанын, ұлттық дүниетаным жүйесінде тұрақты ұғым ретінде сақталғанын айқындады.

Талқылау мен бақылау. Ә.Қайдардың «Қазақтар: Ана тілі әлемінде» (2013) атты этнолингвистикалық сөздігінде мейрам-той атаулары әлеуметтік қызметіне қарай үш топқа бөлінеді: жас балаларға арналған, екі жасқа арналған және ұлттық мереке-мейрамдар. Осы жіктемеге сүйене отырып, қазақ халқының этномәдени санасындағы екі жасқа арналған мейрам-той атауларының ішінде «Қыз ұзату» этнографизмі айрықша мәнге ие. Ол – қазақ халқының отбасын құруға байланысты ғұрыптық жүйесінің ажырамас бөлігі және этномәдени мазмұнды, әлеуметтік қызметті, сондай-ақ символдық сипатты

анықтайды. Екі жастың жаңа отбасын құруын білдіретін бұл атау – халық жадында ғасырлар бойы сақталып келе жатқан және этнолингвистикалық тұрғыдан мәдени код қызметін атқаратын маңызды тілдік бірлік. Автордың аталмыш сөздігінде: «Қыз ұзату – қазақ рухани болмысындағы той-томалақ, мереке-мейрамдардың ішіндегі ең көне, сан алуан ұлттық жол-жоралғыларды орындауды, әдет-ғұрып, ырым-кәделерді істеуді талап ететін, қалыптасқан салт-дәстүрлердің бірі. «Қыз ұзату» екі жастың бас қосып, отау көтеруіне байланысты ұзын сонар, шұбартпалы қуаныш әрекетінің бір жағы; екінші жағы келін түсіру, үйлену...» [15, 156], – дейді.

«Қазақтың этнографиялық категориялар, ұғымдар мен атаулардың дәстүрлі жүйесі» (2017) атты энциклопедияда «Қыз ұзату» былайша түсіндірілген: «Қалыңмалдың уағдаласқан бөлігі берілген соң, қыздың ата-анасы той жасап, жасау-жабдығымен қызды күйеу жұртына аттандыру. Қыз ұзату тойына күйеу жігіт жора-жолдастарын ертіп тоймалын, сұтақысын, отау жабуға 10-15 ақ кигізін ала барады.

«Қыз ұзату» тойын қыздың әкесі бүкіл туған-туысқандарын, құда-жегжаттарын, достамырларын шақырып өткізеді...» [16, 516].

«Қазақ әдеби тілінің сөздігінде» (2011): «Қыз ұзату – этн. құда түсіріліп, сырға салынған қызды ұзататын күні ата-анасының үйінде болатын жиын-той, ертеден қалыптасқан салт-дәстүр. Қыз ұзату кәделеріне көпшік қыстырар, пашу, киім ілу, табалдырық аттау, сыбаға асау, малға бата жасау, босағадан өту т.б. жатады...» [17], – делінеді.

Нәтижелер. Жоғарыда айтылғандай сауалнамаға қатысқан 100 респонденттің 44-і «Қыз ұзату» этномәдени бірлігін сипаттамалы-анықтамалық мәтін түрінде түсіндірген. Бұл құбылыс аталмыш ұғымның жалаң ассоциация деңгейінде ғана емес, тұтас дәстүрлік-мәдени фрагмент ретінде орныққанын, халықтық дүниетанымда толық мазмұнды бейнеге айналғанын көрсетеді.

Жиналған жауаптар мағыналық ерекшеліктеріне қарай жүйеленіп, екі негізгі семантикалық топқа жіктелді. Мұндай жіктеліс респонденттердің когнитивтік қабылдауын, этномәдени құндылықтарды бейнелеуін және тілдік санадағы ассоциациялық құрылымдарды анықтауға мүмкіндік берді.

«**Этномәдени дәстүрмен**» байланысты тілдік көріністер 34 респонденттің жауабында анықталды. Жауаптардың басым бөлігі «Қыз ұзату» стимул-сөзін рәсім, салт, бата, аманат, мәдени мұра сияқты этномәдени ұғымдармен байланыстырады. Респонденттердің когнитивтік жүйесінде «Қыз ұзату» дәстүрі ұлттық болмысты бейнелейтін мәдени код, яғни ұлттың рухани дүниетанымын сақтаушы феномен ретінде көрініс табады. Мысалы (респондент жауаптары):

«Қыз ұзату – қазақ халқының ежелден келе жатқан ұлттық салт-дәстүрлерінің бірі. Бұл – бойжеткен қызды тұрмысқа шығарып, келін етіп өзге елге шығарып салу рәсімі. Ол – тек қыздың жаңа өмірге қадам басуы ғана емес, сонымен бірге екі әулеттің арасындағы туыстық байланыстың бастауы».

Мұндай жауаптар стимул-сөздің этнографиялық сипатқа ие екендігін және респонденттердің когнитивтік санасында «Қыз ұзату» тойының біртұтас жағдаят арқылы бейнеленгенін көрсетеді. «Ежелден келе жатқан ұлттық салт-дәстүр» тіркесі дәстүрдің тарихи және мәдени тамырына сілтейді, яғни ұғым тек қана қазіргі күнде емес, ұзақ уақыт бойы қалыптасқанын көрсетеді. «Қыз баланы ұзатып, басқа әулетке келін етіп түсіру» – дәстүрдің нақты әрекеттік мәнін сипаттайды, яғни ұғым когнитивтік деңгейде іс-әрекетпен байланысқан. Алынған реакциялар респонденттің тілдік санасында дәстүрдің әлеуметтік және отбасылық мәнін бейнелейді.

Тағы бір жауапта: «Қызды ата-анасы ұзатып, жаңа отбасына табыстайтын дәстүрлі салтанат. Бұл – ақ батамен өрілген ерекше рәсім» деп көрсетілген. Мұндағы «ақ бата» және «ерекше рәсім» лексемалары дәстүрдің символдық компоненттерін айқындайды. «Ақ бата» қасиетті жоралғыны білдіріп, респонденттің тілдік санасында бұл дәстүрдің сакралды, рухани мәнін бейнелейді. Сонымен қатар, «Қазақтың салт-дәстүрі бойынша қыз бала келін атанардан бұрын, яғни үйлену тойының алдында міндетті түрде өскен

үйінен ұзатылады» деген жауапта респондент дәстүрді белгілі бір уақыттық және рәсімдік контексте қабылдайды. «Міндетті түрде» сөзі дәстүрдің тұрақтылығын және мәдени код ретінде сақталуын білдіреді. «Өскен үйінен ұзату» тіркесі тұлғаның әлеуметтік-тұрмыстық мәртебесінің өзгеріп, жаңа отбасылық кезеңге өтуін бейнелейді, яғни когнитивтік картада «жеке тұлғаның өсуі + мәдени норма» байланысы бар.

«Тұрмысқа шыққан кездегі қыздың үйден кету рәсімі» деп жауап берген информант «Қыз ұзату» этномәдени бірлігін формалды тұрғыда сипаттайды. «Рәсім» сөзі әрекетті тек әлеуметтік норма ретінде қарастырады. Мұнда жеке тұлғаның әлеуметтік рөлі мен отбасылық мәртебесінің өзгерісі мәдени феномен ретінде көрсетілген. Когнитивтік картада «жеке тұлға + жаңа рөлге өту + салттық рәсім» байланысы көрініс табады. Семантикалық ядрода «қыздың үйден кетуі» – нақты әрекетті, бірақ символдық мәнге ие рәсімді білдіреді. Сөйлем оқырманға рәсімнің мәнін түсіндіреді, бірақ респонденттің эмоциялық реакциясын көрсетпейді.

«Қызды болашақ отбасына аманаттап тапсыру» деген сөйлемде этномәдени бірлік ата-ана мен жаңа отбасы арасындағы сенім мен жауапкершілікті бейнелейді. Бұл рәсім әлеуметтік келісім мен этикалық нормаларды репрезентациялайды. «Қыз» – нақты зат атауы ретінде қоғамдағы гендерлік жіктелісті білдіреді. «Болашақ отбасы» – нысан, әлеуметтік рөлдерді көрсетеді, «қыздың жаңа рөлі мен мәртебесі» деген таныммен байланысады. «Аманаттап тапсыру» тіркесі салттық мәнге ие. Сондай-ақ, сипаттамалы мәтін түрінде реакция білдірген информанттар жауабында «Қызды ұясынан ұшырады» және «Қызды болашақ отбасына аманаттап тапсыру» сияқты сөйлемдер жиі кездеседі. Бұл респонденттер стимул-сөз арқылы қыздың жаңа әулетке бір мүше болып ену үдерісін тек тұрмыстық әрекет ретінде емес, терең мәдени және рухани мәнге ие салт ретінде қабылдайтынын көрсетеді. Мұндай жауаптарда когнитивтік деңгейде қыздың туған үйінен кетуі, ата-ананың борышы мен жауапкершілігі, сондай-ақ аманат пен құрмет сияқты ұлттық мәдени кодтар айқын бейнеленеді.

Енді бір респондент «Қыз ұзату – қазақ халқының дәстүрлі отбасылық салт-жоралғыларының бірі. Бұл – қыз баланы өз үйінен, ата-анасының қара шаңырағынан ұзатып салу рәсімі» деп жауап берген. Мұнда «Қара шаңырақ» фразеологизмі мәдени символ ретінде отбасының тұрақтылығын және әлеуметтік рөлін бейнелейді. «Дәстүрлі отбасылық салт-жоралғы» ұғымы дәстүрдің мәдени, әлеуметтік және тарихи мәнін білдіреді.

Осы топқа біріктірілген жауаптар респонденттердің ұлттық мәдени санадағы тұрақты когнитивтік стереотиптерін көрсетеді. «Қыз ұзату» этномәдени бірлігі тілдік санада этномәдени рәсім, ата-ана аманаты, ұрпақ жалғастығы және рухани құндылықтар жиынтығы ретінде бейнеленген. Бұл топтың ерекшелігі – дәстүрдің символдық және мәдени мәнін тіл арқылы сипаттау. Ассоциациялық жауаптардан көрініп тұрғандай, респонденттер «Қыз ұзату» стимулын қазақ дүниетанымындағы мәдени код ретінде қабылдайды. Яғни, бұл топ қыз ұзатудың этномәдени, рухани және тәрбиелік қызметін тілдік санада қалай сақталғанын нақты көрсетеді.

«Қызұзату» стимул-сөзіне алынған реакциялардан жеке сезімдік күйлердің, эмоцияның, психологиялық қабылдаудың сипаттары анықталды. Жауаптардан «Эмоциялық-экспрессивті мәнді» 10 сөйлем-реакция айқындалды. Бұл жауаптар информанттардың жеке тәжірибесін, ішкі жан тебіреністерін бейнелейді. Аталған топтағы жауаптардан мысал келтіретін болсақ, респонденттер: «Қыз ұзату – қыз баланы өз үйінен, ата-анасының қара шаңырағынан қимастықпен шығарып, ұзатып салу рәсімі»; «Қыз ұзату – қызды өз үйінен қимастықпен ұзату тойы»; «Қыз баланы қимастықпен ата-анасының ақ батасымен өзге елге ұзатуы» деп жауап жазған. Мұндағы «қимастықпен» сөзі қатысушының эмоционалдық қабылдауын білдіреді, яғни бұл әрекет ата-ананың ішкі сезімін бейнелеу арқылы жүзеге асатынын көрсетеді. І. Кеңесбаевтың «Фразеологиялық сөздігінде» (2007) «Қара шаңырақ» фразеологизміне «үй; тәрбие алған, ұшып шыққан ұя» деген түсіндірме берілген [18]. Бұл анықтама «қара шаңырақ» тұрақты тіркесінің респонденттің тілдік санасында отбасылық

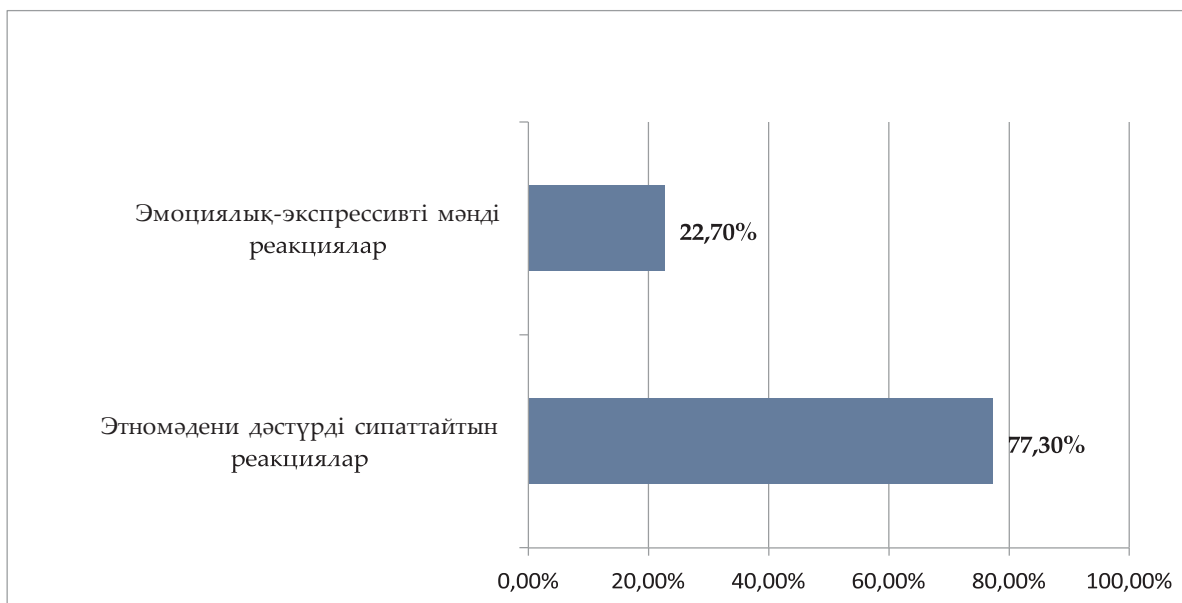
бірлік, тұрақтылық және қауіпсіздік сияқты эмоционалды сезімдермен байланысатынын көрсетеді. Сондықтан респондент бұл фразеологизмді тұтастық пен қорғаныш сезімін бейнелеу мақсатында қолданған. «Қара шаңырақ» фразеологизмі респонденттің тілдік санасындағы мәдени және эмоциялық құндылықтардың көрінісі болып табылады. Бұл жауаптарда этномәдени бірлік респонденттердің санасында әлеуметтік-психологиялық, эмоционалды трансформацияның жүзеге асуы ретінде көрінеді, яғни қыздың қимастықпен отбасынан шығуы эмоциялық-психологиялық өзгерісті білдіреді.

«Қыздың үйден ұзатылған күні, қыз сыңсу айтып ұзатылады»; «Қызды ұзатып, үйіне сыңсу айтып жіберу» деген жауапта эмоциялық компонент нақты уақыт контексімен байланыстырылған. Респондент рәсімнің эмоционалды сәтін суреттеп, жеке тәжірибелік қабылдауды көрсетті. Берілген реакциялардағы «сыңсу айту» – қазақ халқының салт-дәстүрінде қоштасу әрекеті, эмоциялық компонент, рәсімнің экспрессивтілігін білдіреді. Имплиттік эмоцияға ата-ананың сезімдері, жақындардың эмоционалды қатысуы жатады. Эмоциялық-экспрессивті ассоциациялар – қоштасу, қимастық сезімдері репрезентацияланған.

«Үйлену тойға дейін болатын қыз жақтан жасалатын той. Бұл той қызымды ұясынан ұшырдым деген ниетпен өз қуанышымен жақындарымен бөлісу мақсатында жасалады» деген сипаттамалы сөйлемде «өз қуанышымен» сөзі респонденттің позитивті эмоционалды күйін білдіреді, ал «ниетпен бөлісу» сөз тіркесі отбасы мен туыстар арасындағы рухани-мәдени байланысты көрсетеді. Бұл дәстүрдің эмоциялық өзара әрекетке негізделгенін айқын бейнелейді. «Қызымды ұясынан ұшырдым» деген ниет әлеуметтік жауапкершілік пен эмоциялық толғанысты білдіреді. Бұл дәстүрдің психологиялық аспектісі – жеке тұлғаның эмоциялық қатынасы мен әлеуметтік рөлін біріктіруінде. Осы топқа жатқызылған жауаптар респонденттердің «Қыз ұзату» стимул-сөзін жеке эмоциялық тәжірибе ретінде қабылдағанын көрсетеді. Когнитивтік бейнеде этномәдени бірлік тек формалды рәсім емес, сонымен қатар эмоциялық мәнге ие, жеке сезімдер мен психологиялық дайындықты қамтитын мәдени феномен болып саналады. Бұл жауаптар дәстүрдің психолнгвистикалық мағынасының көпқырлылығын дәлелдейді.

«Қыз ұзату» стимул-сөзіне сипаттау мәтіні түрінде жауап қайтарған 44 респонденттің реакциялары 3-диаграммада берілді.

Диаграмма 3 – «Қыз ұзату» этномәдени бірлігі бойынша реакциялар

Сауалнама нәтижесінде 5 респондент «Қыз ұзату» стимул-сөзіне күрделі атау түрінде жауап берген: «қыз ұзату», «қыздың тойы», «болу керек», «қызды жіберу», «салт-дәстүр». «Қыз ұзату» реакциясы респонденттің танымында «Қыз ұзату» этномәдени бірлігінің идентификаторы ретінде орныққанын көрсетеді; «қыздың тойы» анықтауыштық тіркесі дәстүрдің мерекелік сипатын репрезентациялайды, эмоционалды және әлеуметтік мәнін ашады. «Болу керек» міндеттілік модальдық мәнін танытып, респонденттің «Қыз ұзату» этномәдени бірлігін әлеуметтік міндет ретінде қабылдағанын көрсетеді. Мұнда дәстүрдің нормативтік функциясы басым болып, оның мәдени норма ретінде орындалуы тілдік сананың деңгейінде бейнеленеді. «Қызды жіберу» тіркесі дәстүрдің іс-әрекеттік сипатын көрсетеді: қызды әке үйінен жаңа отбасына жіберу өмірлік кезеңді білдіретін мәдени символ ретінде қабылданады. Дәстүрдің физикалық және әлеуметтік қимылдар арқылы көрініс табуы осы реакцияда айқын көрінеді. Ал, «салт-дәстүр» лексемасы арқылы реакция берген респондент дәстүрді кең мәдени контексте қабылдағанын көрсетті. Мұнда «Қыз ұзату» тек жеке іс-әрекет немесе оқиға емес, қоғамдағы әлеуметтік келісім, рухани құндылықтар және ұрпақ жалғастығын бейнелейтін символдық мәнге ие.

Реакцияларды талдау барысында дара сөзбен жауап бергендер саны 31-ді құрады. Ол ассоциациялар, 2-кестеде көрсетілгендей, семантикалық топтарға бөлініп талданды.

Кесте – 2

№	Семантикалық топтар	Реакциялар (R)	Жауаптар саны	Үлес (%)
1	Этномәдени дәстүр және оның элементтері	Той (2), Сәукеле (2), Сыңсу (2), Беташар (1), Сырға (1), Дәстүр (3), Қыз (1), Үйлену (1), Отбасы (1)	14	45,2%
2	Эмоциялық-экспрессивті реакциялар	Бақыт (1), Махаббат (1), Жақсы (1), Қимастық (1), Қоштасу (2), Кету (1), Иә (4), Дұрыс (2), Жок (1), Болды (1), Ааа (1)	16	51,6%
3	«Атаулы күн» реакциясы	22.06.2024 (1)	1	3,2%
Барлығы		31		100%

«Этномәдени дәстүр және оның элементтері» тобына жататын сөздерді талдау респонденттердің «Қыз ұзату» этномәдени бірлігін ұлттық тұрмыс пен салт-дәстүрдің рәсімдерімен байланысты қабылдайтынын көрсетті. Психолингвистикалық тұрғыдан қарағанда, когнитивтік санада «Қыз ұзату» стимулы рәсімдік мәнге ие ұғым ретінде орныққан. Респонденттердің жауаптарында «Сәукеле», «Сыңсу», «Беташар», «Сырға» сияқты лексемалар дәстүрдің құрамдас элементтерін білдіріп, олардың этномәдени білімінің және жеке тәжірибесінің даралығын көрсетеді. Сонымен қатар, бұл лексемалар тілдік санада ұғымдардың нақты бейнеленуін қамтамасыз етіп, мәдени құндылықтарды бейнелейтін когнитивтік код ретінде қабылданатынын дәлелдейді. Осылайша, психолингвистикалық талдау респонденттердің тілдік санасында дәстүрдің элементтері мен олардың мән-мағынасын байланыстыратын жүйенің қалыптасқанын айқындайды.

«Дәстүр», «Қыз», «Үйлену», «Отбасы» сияқты лексемалар ассоциацияның генерализациялық (жалпылаушы) сипатын көрсетеді, яғни респонденттер бұл рәсімді ұлттық мәдениет пен отбасы институты контекстінде қабылдайды. Аталған лексемаларды этномәдени дәстүрдің фрейміндегі басты мағыналық компоненттер — көбею, сыйласу сияқты мәнді слогтарға жатқызуға болады, себебі олар дәстүрдің түйіндерін көрсетеді. Әрбір түйін белгілі бір түсінікке баланатындықтан, фрейм респонденттердің когнитивтік білімін жүйелі түрде ұйымдастырады. Сонымен қатар, фрейм белгілі иерархиялық

құрылымы бар лексикалық қор ретінде көрініп, бір-бірімен өзара байланысты тақырыптық рамаларды құрайды [19].

Психолингвистикалық тұрғыдан бұл реакциялар үш семантикалық қабатты қамтиды: Рәсімдік қабат – сәукеле, сыңсу, беташар, сырға. Бұл лексемалар дәстүрдің салттық әрекеттерін сипаттайды. Әрқайсысы мәдени символға айналған, мысалы: Сәукеле – әлеуметтік мәртебе мен әйелдік болмыстың нышаны; Сыңсу – эмоциялық-поэтикалық элемент, қимастық сезімін білдіретін вербалды форма; Беташар – келіннің жаңа ортаға бейімделуінің әлеуметтік кодын білдіреді; Сырға – қыз баланың «қалыңдық» мәртебесіне өтуінің белгілерінің бірі. Мерекелік-эмоциялық қабат – той, үйлену лексемалары жатады. Бұл реакциялар дәстүрдің қуаныш, салтанат, ұлт мәдениетінің көрінісі ретінде қабылданатынын көрсетеді. «Тоймен» байланысты ассоциациялар респонденттердің тілдік санасында жиі кездеседі, бұл дәстүрдің эмоционалды жағынан қуанышты оқиға ретінде танылатынын дәлелдейді. Ал, әлеуметтік-мәдени қабатқа: дәстүр, қыз, отбасы реакция сөздері жатады. «Дәстүрмен» байланысты реакциялар респонденттердің мәдени бағдарларының тұрақтылығын, дәстүрге деген құрметін көрсетеді.

«Эмоциялық-экспрессивті реакциялар» тобына жататын бақыт (1), махаббат (1), жақсы (1), қимастық (1), қоштасу (2), кету (1), иә (4), дұрыс (2), жоқ (1), болды (1) сияқты лексемалар мен Ааа (1) тәрізді одағай респонденттердің стимул-сөзді тек дәстүр ретінде емес, жеке эмоциялық тәжірибемен және сезімдік қабылдаумен байланыстыра қабылдайтынын көрсетеді. Психолингвистикалық тұрғыдан мұндай реакциялар респонденттердің тілдік санасында сезімдік ассоциациялардың басым екенін дәлелдейді.

Респонденттердің реакцияларын талдау барысында позитивті эмоциялар (қуаныш, шаттық) мәнінде берілген жауаптарға бақыт, махаббат, жақсы, иә, дұрыс, болды лексемалары жатқызылды. Бұл реакциялар этномәдени бірліктің қуанышты, мерекелік сипатын бейнелейді. Респонденттің тілдік санасында «қыз ұзату» этномәдени лексикасы жаңа өмірдің бастауы, сүйіспеншілік пен жақсылықтың нышаны ретінде көрініс тапқан.

Негативті және мұңды эмоциялар (қимастық, айырылысу) бағытындағы реакцияларға қимастық, қоштасу, кету, жоқ сөздері топтастырылды. Бұл лексемалар стимул-сөздің қимастық пен айырылу сезімін тудыратын қырын көрсетеді. Мұнда ата-ана мен қыз арасындағы эмоционалды байланыс, отбасылық жылулық пен үзілу сәті бейнеленеді.

Экспрессивті реакция ретінде «Ааа» түріндегі таңғалу мәніндегі көңіл-күй одағайы қарастырылады. Бұл жауап респонденттің тосын әсер, толқу немесе түсіну сезімінен туындаған сәттік эмоциялық күйін білдіреді. Мұндай реакция респонденттің тілдік санасындағы эмоциялық қабылдау үдерісінің тікелей көрінісі болып табылады.

Жалпы алғанда, «қыз ұзату» стимул-сөзінің психолингвистикалық бейнесі екі деңгейде анықталды: эмоциялық деңгей – қуаныш пен мұңның қатар жүруі, екіұдай сезімнің көрініс табуы (бақыт – қимастық, махаббат – қоштасу); және прагматикалық деңгей – қоғамдық норманы қабылдау, келісім мен мойындау арқылы сипатталуы (иә, дұрыс, болды).

«Атаулы күн» реакциясы ретінде «22.06.2024» түріндегі күрделі сан есім анықталды. Бұл жауап дәстүрлік мазмұнмен тікелей байланыссыз болып, номинативтік қызметте уақыттық межені білдіретін квантитативті мәндегі бірлік ретінде көрініс тапқан. Мұндай реакция респондент жадында сақталған жеке тәжірибемен (мысалы, «Қыз ұзату» рәсімінің нақты өткен күнімен) сабақтас болуы мүмкін. Демек, бұл дерек жеке эмоционалды естеліктің тілдік санада сандық ұғым түрінде бейнеленуінің көрінісі болып табылады.

Зерттеу нәтижесінде «Қыз ұзату» этномәдени бірлігін қабылдау сипаты респонденттердің жас кезеңіне, өмірлік тәжірибесіне және этномәдени танымына байланысты өзгередіні анықталды. Әр жас кезеңіндегі ассоциациялық жауаптардан мысал келтіретін болсақ, 17-21 жас аралығындағы жастар (56 %) сауалнамаға белсенді қатысып, олардың жауаптарында бұл этномәдени бірлік көбінесе эмоциялық және символдық мәнде көрініс тапты. Бұл жас кезеңіндегі азаматтар «Қыз ұзату» стимул-сөзін қабылдауы сезімдік тәжірибемен тығыз байланысты болып, олар өз жауаптарында «қызды ұшыру», «қоштасу», «бақыт», «махаббат», «қимастық» және т.б. лексемаларды және «Ааа» тәрізді

таңдану мәніндегі одағайды қолданған. Мұндай реакциялар жастардың дәстүрді жеке эмоциялық тәжірибе ретінде қабылдайтынын дәлелдейді.

22-35 жас аралығындағы жас ересектер (19 %) этномәдени бірлікті әлеуметтік және отбасылық тұрғыдан бағалап, өз реакцияларында «дәстүр», «отбасы», «келін атану», «жаңа өмірге қадам басу», «қыздың тойы» және тағы сол сияқты ассоциацияларды жиі қолданған. Бұл жас кезеңі үшін аталған дәстүр этномәдени норманы мойындау мен әлеуметтік жауапкершілікті түсіну деңгейінде бейнеленген.

Ал 36-60 жас аралығындағы ересек респонденттер (22 %) мен 61-74 жас аралығындағы егде жастағы қатысушылар (3 %) «Қыз ұзатуды» ұрпақтар сабақтастығын білдіретін рухани-мәдени құндылық ретінде қабылдаған. Олардың жауаптарында «ата-ананың ақ батасы», «аманат», «қызға деген құрмет», «екі әулеттің байланысы» және басқа ұқсас ұғымдар жиі кездеседі. Бұл жас кезеңдеріндегі азаматтар үшін дәстүрдің мәні этномәдени жадыны сақтаушы категория ретінде көрініс тапқан.

Сауалнамаға 20 респондент (20%) «Қыз ұзату» стимул-сөзіне ешқандай жауап бермей, «—» таңбасын қойған. Бұл олардың белсенді тілдік санасында «Қыз ұзату» тойының айқын концепт ретінде орнықтап қалғанын көрсетеді немесе респонденттің жауап беру белсенділігінің төмендігін аңғартады. Психолінгвистикалық тұрғыдан алғанда, мұндай реакциясыздық этномәдени кодтың пассивтенуін, яғни «Қыз ұзату» этномәдени бірлігінің тілдік санада формалды деңгейде сақталуын білдіреді.

Зерттеу нәтижелері респонденттердің этномәдени тілдік санасында бейнелер мен ұғымдардың дара және күрделі формалармен байланысқанын айқын көрсетті [20]. Сауалнамаға қатысушылар жауаптарын әртүрлі тілдік деңгейде ұсынды: жеке сөздер арқылы (сәукеле, бақыт, той, сынсу, махаббат және т.б.), сөз тіркестері арқылы (қыз ұзату, қыздың тойы, болу керек, салт-дәстүр және т.б.), сондай-ақ толық сөйлемдер арқылы (Тұрмысқа шығатын қыз балаға арнап жасалатын маңызды дәстүр; Қыз ұзату – қазақ халқының ежелден келе жатқан, аса құрметтелетін салт-дәстүрінің бірі. Бұл рәсім бойжеткен қызды ұзатып, басқа әулетке келін етіп аттандыруға бағытталған; Қызды үйінен ұзату және т.б.). Мұндай әртүрлі тілдік форма әрбір жеке тұлғаның санасындағы білім мен тәжірибенің даралығын көрсетеді және тілдік санада ұғымдардың әртүрлі бейнеленуін дәлелдейді.

Қорытынды. Жүргізілген психолінгвистикалық зерттеу нәтижелері «Қыз ұзату» идиоэтникалық атауының қазақ халқының мәдени-танымдық жүйесінде айрықша маңызға ие екенін көрсетті. Бұл дәстүр респонденттердің тілдік санасында тек тұрмыстық немесе рәсімдік сипаттағы құбылыс ретінде емес, терең мәдени-рухани, әлеуметтік мазмұнға ие күрделі концепт ретінде орнықтаған.

Ассоциациялық тәжірибе нәтижелері «Қыз ұзату» стимул-сөзіне берілген реакциялардың семантикалық және эмоциялық сипатқа ие екенін дәлелдеді. 100 респонденттің ішінде 44-і бұл этномәдени бірлікке сипаттамалы-анықтамалық мәтін түрінде жауап беріп, олардың 34-інің реакциялары дәстүр мен салт-жоралғыларды бейнелейтін мазмұнды қамтыды. Бұл көрсеткіш дәстүрдің халық жадында өміршең мәдени код ретінде берік сақталғанын айғақтайды. Сонымен қатар, 10 респонденттің эмоциялық-психологиялық сипаттағы жауаптары дәстүрдің адамның жеке тәжірибесімен және ішкі сезімдік қабылдауымен тығыз байланысты екенін көрсетті. Мұндай реакциялар «Қыз ұзату» дәстүрінің тек әлеуметтік-мәдени құбылыс емес, сонымен қатар ұлттық эмоциялық жадтың, рухани құндылықтар мен адамгершілік қағидаттардың көрінісі екенін дәлелдеді. Сауалнама нәтижесінде 5 респонденттің «қыз ұзату», «қыздың тойы», «болу керек», «қызды жіберу», «салт-дәстүр» сияқты күрделі атаумен берген жауаптары бұл этномәдени бірліктің кең мағыналық өрісін және тілдік санада жүйелі концепт ретінде орнықтағанын көрсетеді. 31 респонденттің бір ғана сөзбен жауап беруі ассоциациялық белсенділіктің деңгейін және ұғымның санада әртүрлі дәрежеде бейнеленуін аңғартты. 20 респонденттің стимул-сөзге ешқандай жауап бермей, тек «—» таңбасын қоюы олардың белсенді тілдік санасында этномәдени кодтың әлсіреуін білдірді.

Сонымен, «Қыз ұзату» этнографизмі – ұлттық мәдени кодтың ажырамас бөлігі бола отырып, тіл арқылы ұлттың дүниетанымдық жүйесін, рухани болмысын және әлеуметтік-психологиялық ерекшелігін танытатын маңызды этномәдени бірлік. Оның семантикасы мен прагматикасы тек рәсімдік атаумен шектелмей, әлеуметтік, эмоциялық және мәдени кодтарды біріктіретін концепт ретінде қалыптасқан.

Әдебиеттер

1. Susan M. Psycholinguistics: a survey of theory and research problems // Journal of Abnormal Psychology. – 1954. – Т. 49. – № 4, Part 2. – С. 1-474. URL: <https://www.researchgate.net/publication/232424386>.
2. Выготский Л.С. Мышление и речь. – М.: Полиграфкнига, 1934. – 362 с.
3. Лурия А.Р. Язык и сознание / Под ред. Е.Д. Хомской. – М.: Моск. ун-т, 1979. – 320 с.
4. Леонтьев А.А. Психоллингвистика. – Ленинград: Наука, 1967. – 169 с.
5. Залевская А.А. Введение в психоллингвистику. – М.: РГТУ, 2000. – 566 с.
6. Белянин В.П. Психоллингвистика. – М.: Флинта, 2016. – 415 с.
7. И.А. Бубнова, И.В. Зыкова, В.В. Красных, Н.В. Уфимцева. (Нео)психоллингвистика и (психо)лингвокультурология: новые науки о человеке говорящем: Коллективная монография / Под ред. – М.: Гнозис, 2017. – 392 с.
8. Российская психоллингвистика: итоги и перспективы (1966–2021): Коллективная монография / Под ред. И.А. Стернина, Н.В. Уфимцевой, Е.Ю. Мягковой. – М.: Институт языкознания – ММА, 2021. – 626 с.
9. Дмитриук Н.В. Казахско-русский ассоциативный словарь. – Шымкент-М., 1998. – 246 с. URL: <http://dmitryuk-nv.livejournal.com>.
10. Фазылжанова А.М., Дмитриук Н.В., Орынбетова Э.А., Абаева М.К., Назарова А.Ж. Современная Казахстанская психоллингвистика: ассоциативные аспекты // TILTANYM Хабаршысы. – 2023. – № 4 (92). DOI: <https://doi.org/10.55491/2411-6076-2023-4-120-132>
11. Серышева Ю.В., Агаб С.Е. Психоллингвистический эксперимент как метод исследования языковых явлений // Молодой ученый. – 2015. – № 11 (91). – С. 1688-1690. URL: <https://moluch.ru/archive/91/19204/> (дата обращения: 15.06.2025).
12. De Deyne S., Storms G. Word associations: Network and semantic properties. – 2008. – 340 p.
13. Фрумкина Р.М. Психоллингвистика: учебное пособие. – М.: Академия, 2007. – 400 с.
14. Курганова Н.И. Ассоциативный эксперимент как метод исследования значения живого слова // Вопросы психоллингвистики. – 2019. – № 3 (41). – С. 24–37.
15. Қайдар Ә. Қазақтар ана тілі әлемінде. 2-том. – Алматы: Сардар, 2013. – 718 б.
16. Қазақтың этнографиялық категориялар, ұғымдар мен атаулардың дәстүрлі жүйесі: Энциклопедия. – Алматы: Алем Даму Интеграция, 2014. – 832 б.
17. Қазақ әдеби тілінің сөздігі. Он бес томдық. 10-том. – Алматы: Тілтаным, 2011. – 752 б.
18. Кеңесбаев І. Фразеологиялық сөздік. – Алматы: Арыс, 2007. – 800 б.
19. Байтилеуова Ғ.А.Фрейм арқылы сөздік қорды дамыту / Ғ.А.Байтилеуова, М.П.Ешимов, Р.И.Дүйсенбаева // ЕАГИ хабаршысы. – 2023. – №1 (155). – Б. 21-34. DOI: <https://doi.org/10.55808/1999-4214.2023-1.02>
20. Akhmetova M.K., Zhanzhigitov S.Zh., Alpysbayeva A.Y., Sarekenova K.K., Bibekov K., Abitzhanova Zh. The Representation of Ethnocultural Names in the Linguistic Consciousness of Kazakh Youth // International Journal of Society, Culture and Language. – 2025. – Vol. 13. – P. 75–87. URL: <https://www.scopus.com/pages/publications/105017865748?origin=resultslist>.

А.Б. АБИЛМАЖИНОВА, М.К. АХМЕТОВА

Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева, Астана, Казахстан

С. ЕКЕР

Башкентский университет, Анкара, Турция

РЕПРЕЗЕНТАЦИЯ ПРАЗДНИКА «ҚЫЗ ҰЗАТУ» В КАЗАХСКОМ ЯЗЫКОВОМ СОЗНАНИИ

Аннотация. В статье проводится комплексный психолингвистический анализ одной из важных традиций в системе казахских свадебных обрядов — этнокультурной единицы «Қыз ұзату» («Проводы невесты»). Основная цель исследования заключается в выявлении языкового образа слова-стимула «Қыз ұзату» в этнокультурном сознании носителей языка, а также в определении его функций как культурного кода. В рамках исследования был применён метод свободного ассоциативного эксперимента, в котором приняли участие 100 респондентов в возрасте от 17 до 74 лет. Полученные ответы систематизировались по семантическим особенностям и проанализированы с учётом частотных показателей.

Результаты исследования показали, что слово-стимул «Қыз ұзату» сохраняется в языковом сознании респондентов как многоуровневая этнокультурная структура. Большинство участников охарактеризовали данную этнокультурную единицу как важный компонент национального культурного кода и как древний обряд казахского народа.

Ассоциативный анализ позволил выявить языковые единицы, отражающие эмоциональные и культурные оттенки слова-стимула. Так, лексемы «счастье», «любовь», «грусть», «расставание» передают эмоциональную природу традиции, а слова «сәукеле», «сынсу», «беташар», «ақ бата», «той» отражают её материальные и духовные аспекты.

Проведённое исследование доказало, что этнокультурная единица «Қыз ұзату» выступает не только обозначением этнографического ритуала, но и носителем культурного кода, передающего семейные ценности из поколения в поколение. Это свидетельствует о жизнеспособности национальных традиций в казахском обществе и их переосмыслении в современном социокультурном пространстве. Полученные ассоциативные данные расширяют рамки этнопсихолингвистических исследований и способствуют более глубокому пониманию языкового выражения этнокультурных ценностей казахского народа.

Ключевые слова: свободный ассоциативный эксперимент, Қыз ұзату, психолингвистика, культурный код, репрезентация, языковое сознание, респондент, слово-стимул, реакция.

A.B. ABILMAZHINOVA, M.K. AKHMETOVA

L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan

S. EKER

Bashkent University, Ankara, Turkey

REPRESENTATION OF THE «QYZ UZATU» CELEBRATION IN THE KAZAKH LINGUISTIC CONSCIOUSNESS

Annotation. The article presents a comprehensive psycholinguistic analysis of one of the important traditions within the system of Kazakh wedding rituals — the ethnocultural unit «Қыз ұзату» («Seeing off the Bride»). The main objective of the study is to identify the linguistic image of the stimulus word «Қыз ұзату» in the ethnocultural consciousness of language speakers and to determine its functions as a cultural code. The study employed a free associative experiment, involving 100 respondents aged 17 to 74. The collected responses were systematized according to their semantic features and analyzed with regard to frequency indicators.

The results showed that the stimulus word «Қыз ұзату» is retained in the respondents' linguistic consciousness as a multi-level ethnocultural structure. Most participants described this ethnocultural unit as an important component of the national cultural code and as an ancient Kazakh ritual.

Associative analysis allowed for the identification of linguistic units reflecting the emotional and cultural nuances of the stimulus word. Lexemes such as «happiness», «love», «sadness» and «parting» convey the emotional dimension of the tradition, while words like «сәукеде», «сынсу», «беташар», «ақ бата», and «той» represent its material and spiritual aspects.

The study demonstrated that the ethnocultural unit «Қыз ұзарту» functions not only as an ethnographic ritual but also as a carrier of a cultural code that transmits family values across generations. This underscores the vitality of national traditions in Kazakh society and their reinterpretation within the contemporary sociocultural context. The obtained associative data expand the scope of ethnopsycholinguistic research and contribute to a deeper understanding of the linguistic expression of Kazakh ethnocultural values.

Keywords: free associative experiment, psycholinguistics, bride's farewell, cultural code, representation, linguistic consciousness, respondent, word-stimulus, reaction.

References

1. Susan M. Psycholinguistics: a survey of theory and research problems // Journal of Abnormal Psychology. – 1954. – T. 49. – № 4, Part 2. – S. 1-474. URL: <https://www.researchgate.net/publication/232424386>.
2. Vygotski L.S. Мышление и речь. – М.: Полиграфкнига, 1934. – 362 с.
3. Luria A.R. Язык и сознание / Pod red. E.D. Homskoi. – М.: Моск. un-t, 1979. – 320 с.
4. Leontev A.A. Психоллингвистика. – Ленинград: Наука, 1967. – 169 с.
5. Zalevskaia A.A. Введение в психоллингвистику. – М.: RGTU, 2000. – 566 с.
6. Belänin V.P. Психоллингвистика. – М.: Flinta, 2016. – 415 с.
7. Ĭ.A. Bubnova, Ĭ.V. Zykova, V.V. Krasnyh, N.V. Ufimseva. (Neo)psiholingvistika i (psiho) lingvokŭlturologia: novye nauki o cheloveke govorašem: Kolektivnaia monografia / Pod red. – М.: Gnozis, 2017. – 392 с.
8. Rosiskaia psiholingvistika: itogi i perspektivy (1966–2021): Kolektivnaia monografia / Pod red. Ĭ.A. Sternina, N.V. Ufimsevoi, E.Ĭu. Mägkovoi. – М.: Ĭnstitut iazykoznanii – MMA, 2021. – 626 с.
9. Dmitriuk N.V. Kazahsko-ruski asociativnyi slovar. – Şymkent-Moskva, 1998. – 246 с. URL: <http://dmitryuk-nv.livejournal.com>.
10. Fazyljanova A.M., Dmitriuk N.V., Orynbetova E.A., Abaeva M.K., Nazarova A.J. Sovremennaiia Kazahstanskaia psiholingvistika: asociativnye aspekty // TILTANYM Habarşysy. – 2023. – № 4 (92). DOI: <https://doi.org/10.55491/2411-6076-2023-4-120-132>
11. Seryşeva Ĭu.V., Agab S.E. Psiholingvističeski eksperiment kak metod issledovania iazykovykh iavlenii // Molodoi uchenyi. – 2015. – № 11 (91). – S. 1688-1690. URL: <https://moluch.ru/archive/91/19204/> (data obraşenia: 15.06.2025).
12. De Deyne S., Storms G. Word associations: Network and semantic properties. – 2008. – 340 r.
13. Frumkina R.M. Психоллингвистика: uchebnoe posobie. – М.: Akademia, 2007. – 400 с.
14. Kurganova N.Ĭ. Asociativnyi eksperiment kak metod issledovania znachenia jivogo slova // Voprosy psiholingvistiki. – 2019. – № 3 (41). – S. 24–37.
15. Qaidar Ä. Qazaqtar ana tılı äleminde. 2-tom. – Almaty: Sardar, 2013. – 718 b.
16. Qazaqtıñ etnografialyq kategorialar, üğymdar men ataulardyñ дәstürli jüiesi: Ensiklopedia. – Almaty: Alem Damu İntegrasiia, 2014. – 832 b.
17. Qazaq ädebi tiliniñ sözdigi. On bes tomdyq. 10-tom. – Almaty: Tiltany, 2011. – 752 b.
18. Keñesbaev I. Frazelogialyq sözdik. – Almaty: Arys, 2007. – 800 b.
19. Baitileuova Č.A. Freim arqyly sözdik qordy damytu /Č.A. Baitileuova, M.P.Eşimov, R.İ.Düisenbaeva // EAGĬ habarşysy. – 2023. – No1 (155). – B. 21-34. DOI: <https://doi.org/10.55808/1999-4214.2023-1.02>
20. Akhmetova M.K., Zhanzhigitov S.Zh., Alpysbayeva A.Y., Sarekenova K.K., Bibekov K., Abitzhanova Zh. The Representation of Ethnocultural Names in the Linguistic Consciousness of Kazakh Youth // International Journal of Society, Culture and Language. – 2025. – Vol. 13. – P. 75–87. URL: <https://www.scopus.com/pages/publications/105017865748?origin=resultslist>.

Авторлар туралы мәлімет:

Абилмажинова Арай Бырлыққызы – Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің докторанты, Астана, Қазақстан.

Абилмажинова Арай Бырлықовна – докторант Евразийского национального университета имени Л.Н.Гумилева, Астана, Казахстан.

Abilmazhinova Arai Byrlykovna – doctoral student at the L.N.Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan.

Ахметова Маржан Какимқызы – филология ғылымдарының кандидаты, Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің профессоры м.а., Астана, Қазақстан.

Ахметова Маржан Какимовна – кандидат филологических наук, и.о. профессор Евразийского национального университета имени Л.Н.Гумилева, Астана, Казахстан.

Akhmetova Marzhan Kakimovna – candidate of philological sciences, professor at the L.N.Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan.

Суер Екер – филология ғылымдарының докторы, Башкент университетінің профессоры, Анкара, Түркия.

Суер Екер – доктор филологических наук, профессор университета Башкент, Анкара, Турция.

Suer Eker – Doctor of Philology, Professor, Baskent University, Ankara, Türkiye.